

ГУМАНІТАРНА ОСВІТА Й ВІЙСЬКОВА СПРАВА В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглядаються проблеми гуманітарної освіти, з'ясовується її роль та значення для формування національної ідентичності в контексті сучасного наукового дискурсу. Висвітлено основні принципи гуманітарної освіти та її ключові аспекти. Наголошується, що питання формування світогляду, української ідентичності, громадянської позиції, військової культури належать до найактуальніших проблем відродження та розвитку українського війська.

Визначено, що гуманітарне знання, є важливою складовою системи вищої освіти та дозволяє сформувати не вузько підготовленого професіонала, а особистість, громадянина та патріота. Роль гуманітарної складової у закладах вищої освіти полягає в її покликанні не лише забезпечувати передачу наукових знань слухачам, а й формувати їх ціннісні орієнтири, підвищувати рівень культури.

У цьому контексті ґрунтовного осмислення потребує покликання гуманітарної складової освіти як важливого чинника суспільних перетворень. Констатовано невідповідність між обсягом гуманітарних знань (дисциплін) і можливістю їх засвоєння у відведені для цього терміни; формуванням різних гуманітарних педагогічних практик; продовженням відтворення традиційних форм викладання, що вичерпали себе в значній мірі; гуманітарна складова освіти слабо реагує на проблеми і запити сучасності.

Розкрито терміни “hardskills” і “softskills”, як основні компетентності, що формують заклади вищої освіти. Визначається, що одним із важливих завдань сьогодення є підготовка фахівців нового типу, які мають ключові компетентності сформовані на високому рівні; здатні до постійного поповнення й оновлення знань; досконало володіють іноземними мовами на рівні, який достатній для здійснення якісного професійного іншомовного спілкування. Сучасні модульні освітні технології повинні бути орієнтовані на нову систему знань і дозволять здійснювати їхнє поповнення й відновлення в умовах безперервної освіти в процесі всієї служби офіцера.

Наголошується, що велике значення у створенні єдиного простору історичної пам'яті та формуванні національної ідентичності має розробка гуманістичної стратегії у військовій справі – збільшення викладання гуманітарних дисциплін у закладах вищої освіти сил оборони спрямованих на підготовку фахівців нового типу, які мають ключові компетентності офіцера-лідера, патріота.

Зазначається, що у військових навчальних закладах армій провідних країн світу значна увага приділяється викладанню суспільних наук, як проблемі національної безпеки. Сформовано основні шляхи щодо підвищення ефективності системи вищої військової освіти України відповідно до європейських вимог.

Ключові слова: освіта, військова освіта, гуманітарна освіта, компетентність, національна ідентичність.

Постановка проблеми. В історії суспільства давно склався відповідний, класичний ідеал гуманітарної освіти. Нинішня ситуація в соціокультурній, економічній та низці інших сфер суспільної життєдіяльності виявляє односторонність техногенної парадигми розвитку, спонукає до істотного коригування чинного статус-кво. Подолання означеного кризового стану з неминучістю передбачає перехід від обмеженого розуміння інноваційної діяльності в рамках технічного прогресу до її більш широкого соціокультурного контексту, в епіцентрі якого – активізація і чітка орієнтація всієї інноваційної діяльності на соціальні цілі й потреби людини, на її творчий потенціал.

У цьому контексті ґрунтовного осмислення потребує покликання гуманітарної складової освіти як важливого чинника суспільних перетворень. Можна констатувати невідповідність між обсягом гуманітарних знань (дисциплін) і можливістю їх засвоєння у відведені для цього терміни; формуванням різних гуманітарних педагогічних практик; продовженням відтворення традиційних форм викладання, що вичерпали себе в значній мірі; гуманітарна складова освіти слабо реагує на проблеми і запити сучасності.

Одним із важливих завдань сьогодення є підготовка фахівців нового типу, які мають ключові компетентності сформовані на високому рівні; здатні до постійного поповнення й оновлення знань; досконало володіють іноземними мовами на рівні, який достатній для

здійснення якісного професійного іншомовного спілкування. Міністр оборони України наголосив, що володіння іноземними мовами особовим складом у системі Міністерства оборони України є важливим фактором реформування та розвитку Збройних Сил України (ЗС України), впровадження євроатлантичних стандартів і досягнення взаємосумісності зі збройними силами країн-членів і партнерів НАТО, участі у багатонаціональних операціях, навчаннях, інших заходах міжнародного оборонного співробітництва [1].

Військова освіта ніколи не була повністю відокремлена від впливу цивільних науковців та освітян та є складовою частиною державної системи освіти. В історії навіть були періоди, коли цивільні науковці, зокрема філософи, були домінуючим фактором формування інтелектуальної культури воєначальників (Давня Греція та Рим). І, хоча з часом зв'язки філософів з військовими втратили свою системність, проблема зв'язків філософії та воєнних наук у наш час стала навіть більш фундаментальною, ніж це було в давні часи. У Західній Європі філософія завжди була одним з чинників, які формували інтелектуальну атмосферу, яка охоплювала і мілітарний естеблїшмент, і військові навчальні заклади. Академічна спільнота сучасних закладів вищої освіти традиційно визнає важливість вивчення таких дисциплін, як філософія, логіка, психологія, соціологія, педагогіка та ін. для більш інтенсивного інтелектуального збагачення майбутніх

офіцерів збройних сил, але ґрунтовних спеціальних досліджень на цю тему досі немає.

Отже, на цей час в освіті офіцерів необхідно визначити якийсь баланс у природничо-науковій і гуманітарній галузі знань. На запитання “чому вчити?” і “як учити?” курсантів (слухачів) у закладі вищої освіти вчені повинні дати адекватну відповідь. Військова освіта повинна відповідати сучасному етапу розвитку Збройних Сил України. Питання формування світогляду, української ідентичності, громадянської позиції, військової культури належить до найактуальніших проблем відродження та розвитку українського війська.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Актуальні проблеми модернізаційних зрушень у системі вищої освіти проаналізовані у роботах В. Андрущенка, В. Астахової, К. Астахової, В. Вікторова, Б. Гершунського, Д. Дзвінчука, А. Джуринського, М. Згуровського, І. Зязюна, І. Каленюк, С. Клепка, В. Ковальчука, К. Корсака, В. Кременя, В. Кудіна, В. Кушерця, В. Лугового, М. Лукашевича, В. Лутая, М. Михальченка, О. Навроцького, С. Ніколаєнка, В. Огаренка, В. Огнев'юка, Л. Рижак, М. Розова, М. Романенка, П. Таланчука, В. Шинкарука та інших вітчизняних науковців, які здійснили розвідки створення дієвого механізму підготовки та становлення у системі вищої освіти високоінтелектуальних фахівців, здатних забезпечити поступальний суспільний розвиток.

З'ясування змістового наповнення понять “військова освіта”, “гуманітарна освіта” стало предметом наукових досліджень військових вчених А. Вітченка, М. Нецадима, В. Осодла, В. Радецького, С. Салкуцана, В. Стасюка, В. Телелима, О. Хміляра, В. Чорного, В. Ягупова та ін.

Відзначаючи вагомий доробок науковців, водночас слід зауважити, що у переважній більшості досліджень зазначені поняття розглядаються відокремлено одне від одного. З огляду на це, вважаємо за необхідне на підставі системного аналізу дослідити феномен “гуманітарна освіта у військовій справі”.

Сучасна гуманітарна освіта регламентована положеннями Закону України “Про освіту” (2017), “Про вищу освіту” (2014, в редакції від 16.01.2020), Проекту Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 року (2012), Концепції розвитку громадянської освіти в Україні (2018), Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року (2013), Стратегії національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2017–2020 роки.

У середовищі фахівців необхідність гуманітаризації для потреб ефективного розвитку сучасної освіти і суспільства є предметом консенсусу. Втім, змістовно-функціональні аспекти гуманітаризації військової освіти все ще залишаються нез'ясованими, суперечливими і двозначними. Тому нагальних ознак набуває потреба конкретизації цього парадигмального напрямку, надання йому світоглядної виразності, чітких структурних та ієрархічних пріоритетів.

Метою статті є здійснення цілісного, системного аналізу змісту сучасного стану гуманітарної освіти у закладах вищої освіти сил оборони та окреслення основних напрямів її реалізації в контексті європейських вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш ніж розглядати зміст гуманітарної освіти у вищій військовій школі, доцільно ще раз згадати про сутність

терміну “освіта”. У вузькому розумінні освіта – це сукупність знань, умінь, навичок і компетенцій, набутих у закладах освіти або самостійно, а також процес засвоєння систематизованих знань, розвитку пізнавальних сил, формування світогляду. У найбільш широкому сенсі під терміном “освіта” розуміють спеціальну сферу соціального життя, унікальну систему, своєрідний соціокультурний феномен, який сприяє нагромадженню знань, умінь і навичок, інтелектуальному розвитку людини. Це “процес та результат засвоєння особистістю певної системи наук, знань, практичних умінь і навичок та пов'язаного з ними того чи іншого рівня розвитку її розумово-пізнавальної і творчої діяльності, а також моральної культури, які у своїй сукупності визначають соціальне обличчя й індивідуальну своєрідність цієї особистості” [2].

У сучасній освітній практиці вже існують і активно конкурують один з одним різні парадигми (типи) освіти. У нашому випадку під освітою розуміється, насамперед, “загальна культура розуміння суті процесів, що виникають”; глибокі знання, що виходять за вузькопрофільні рамки в сучасних реаліях часу з урахуванням процесів глобалізації [3].

Суть реформи військового будівництва, і, зокрема, військової освіти, визначається гуманістичною стратегією. Ця стратегія обумовлюється реаліями сучасної геополітичної і соціально-політичної обстановки (усвідомлення ідеологічного плюралізму як основи демократичного менталітету, наявність взаємозв'язку міжнародних сил, активізація міжнародного тероризму та ін.) і задана культурним і цивілізаційним розвитком людства. Осмислити культурну доміную розвинутого людства допоможуть філософські вчення.

У змісті вищої військової освіти тільки цикл соціально-гуманітарних дисциплін реалізує завдання формування системи філософських, соціально-політичних, психолого-педагогічних, правових знань слухачів, які закладають людиноцентричний базис у структури професійної діяльності.

Отже, метою гуманітарної освіти є духовна культура, в якій особистість відтворює людські цінності, повноту своїх внутрішніх переживань, роздумів і мрій; пізнає суспільство на різних його історичних етапах, осмислює феномен культури, замислюється над сенсом свого життя та життям іншої людини, що сприяє адаптації у сучасному глобалізованому світі.

Заклади вищої освіти сил оборони зобов'язані забезпечити підготовку національно свідомих, високоморальних, здатних творчо мислити та відповідально діяти згідно з принципами доброчесності офіцерських кадрів, які на засадах набутих компетентностей будуть спроможні до творчого виконання професійних обов'язків за посадами в науковому та освітньому просторі в структурних підрозділах Збройних Сил та інших військових формуваннях України.

Особливу роль у цій царині освіти відіграють такі дисципліни, як філософія, історія, культурологія, політологія і соціологія, психологія та педагогіка, етика й естетика, правознавство, мовна підготовка тощо.

У затвердженій Указом Президента “Стратегії національної безпеки до 2020 року” зазначається: “Політика національної безпеки України ґрунтується на повазі до норм і принципів міжнародного права. Україна захищатиме свої фундаментальні цінності, визначені

Конституцією та законами України, – незалежність, територіальну цілісність і суверенітет, гідність, демократію, людину, її права і свободи, верховенство права, забезпечення добробуту, мир та безпеку. Їх захист забезпечать ефективні Збройні Сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України”.

Отже, закріплений принципово новий для нашої країни якісний стрибок в підході до проблеми безпеки, ролі і місця ЗС України, що проявилось в пріоритеті насамперед у захисті інтересів захищеності особистості, суспільства і держави від внутрішніх і зовнішніх загроз, яке дозволяє забезпечити конституційні права, свободи, гідну якість і рівень життя громадян, суверенітет, територіальну цілісність і забезпечити сталий розвиток України, оборону і безпеку держави.

Вдумливий аналіз змісту документів по стратегії розвитку держави на заняттях з національно-патріотичної підготовки допомагає майбутньому офіцеру осмислити військову безпеку, як один з елементів структури національної безпеки поряд з безпекою соціальної, політичної, економічної, духовної, екологічної та інформаційної сфери.

Війну необхідно вивчати з філософської, політичної та історичної позицій. Роздуми про сутність війни і миру ґрунтуються на знанні природи людини і особистості, законів розвитку суспільства, пізнанні “сплаву” випадкового і необхідного, раціонального і ірраціонального, служіння і свободи. Так як війна – породження політики та має політичні наслідки, то, природно, вимагає знань сучасного періоду, усвідомлення місця України в світовому співтоваристві, її перспектив в умовах глобалізму і завдань внутрішнього розвитку. Майбутні офіцери зможуть ознайомитися з різними ідеологіями, отримати уявлення про демократію як взаємодію (боротьбу) ідеологій, що виражають інтереси окремих соціальних верств, про відмінності держави та громадянського суспільства, що дасть основу для формування позиції щодо ролі армії як сили, що не бере участь у внутрішньодержавній боротьбі.

Гуманітарна освіта в Україні має національний характер. Вона спрямована на утвердження українського народу як рівного серед рівних поміж інших народів світу, як народу, що має свою історію, культуру, ментальність і державу, що прагне жити у співдружності з усіма народами і державами світу. У цьому контексті гуманітарна освіта є наднаціональною, що дотримується загальнолюдських вимірів і принципів [4]. Система військової освіти побудована на основі принципів доступності, неперервності та наступності ступеневого навчання військових фахівців з урахуванням специфіки їх військової служби.

Основні принципи гуманітарної освіти:

1. Гуманітарна освіта не може будуватися як звичайна педагогічна практика дисциплінарного навчання і теоретичної рефлексії. Поза передачею живого гуманітарного досвіду роботи і включення учня в гуманітарний процес досягнути гуманітарну освіту неможливо.

2. Необхідно розрізняти три типи гуманітарної освіти: а) для гуманітаріїв-фахівців; б) як аспект загальної освіти; в) для негуманітаріїв. Назвемо модель гуманітарної освіти, орієнтовану на перший тип “Гуманітарій”, на другий тип “Гуманітарний навігатор”, на третій “Технар”.

3. Гуманітарна освіта обов'язково передбачає “авторський підхід” з боку педагога і “гуманітарне самовизначення” з боку учня. Це означає, що перший не просто викладає якісь уявлення, але і артикулює в зв'язку з цими уявленнями свій погляд і підхід, а другий вчиться виробляти ставлення до підходу і поглядів як педагога, так і інших учасників гуманітарного процесу.

4. У гуманітарну реальність (гуманітарну практику життя і науку) можна пройти тільки через роботу з текстами і творами, а також активно беручи участь в гуманітарній комунікації (процесах “розуміння – нерозуміння”, діалозі, самовизначенні, суперечці та інше).

5. Гуманітарне пізнання орієнтоване насамперед на цінності і бачення самого дослідника, а також ставлення інших учасників гуманітарної комунікації, потім на вирішення гуманітарних проблем і, нарешті, на логіку і особливості гуманітарного пізнання.

6. Поряд з традиційними формами освіти, що йдуть тут на другий план, гуманітарна освіта передбачає перехід до нових освітніх технологій [5].

Ключовими аспектами гуманітарної освіти є:

визначення моделі військової професії, яка би відповідала очікуванням суспільства, перспективам розвитку Сектору безпеки та оборони та глобальним технологічним змінам;

модернізація вищої, фахової передвищої освіти за військовими спеціальностями;

сприяння безперервному професійному розвитку та підвищенню кваліфікації військовослужбовців.

Кінцева мета її полягає в тому, що кожен може реалізувати свої таланти та здібності.

Гуманітаризація – це підвищення питомої ваги соціально-економічних і інших гуманітарних дисциплін, удосконалення їх змісту й методики викладання з метою формування та забезпечення розвитку високих моральних якостей випускника вищого військового навчального закладу як громадянина України і захисника Батьківщини [6].

Проведена реформа військової освіти ставить питання: чи необхідна гуманітарна складова в військовій освіті? Скорочення навчальних дисциплін гуманітарного та соціального циклу, потрібно визнати, відображає прагматичний підхід до вищої освіти військових кадрів. Гуманітарні науки представляються таким собі “додатком” до професійної освіти. Військово-технічна освіта, безумовно, повинна мати професійну спрямованість, але професійні навички формуються в тому числі і загальнонауковими дисциплінами.

Виділимо напрямки розвитку компетенцій навчаємих в системі військової освіти з точки зору ціннісно-компетентнісного підходу:

1) усвідомлення гуманістичної стратегії військової реформи, ролі армії в суспільстві майбутніми офіцерами;

2) розуміння сутності війни як соціально-політичного явища, характеристика сучасного періоду з точки зору світової політики і міжнародних відносин, відносин в структурі українського суспільства;

3) розробка та освоєння етичних стандартів військового фахівця;

4) усвідомлення ролі техніки в сучасний період (період інформаційного постіндустріального суспільства);

5) розвиток інструментальних, міжособистісних і системних компетенцій;

6) розвиток методологічного інструментарію наукових досліджень та ін.

Аналіз наукових статей з педагогіки та профорієнтації показує, що необхідно розглянути такі терміни, як "hardskills" і "softskills". Вони знайшли своє місце у переліку компетентностей кращих університетів світу.

Hardskills - (англ. "жорсткі" навички) професійні навички, яким можна навчити і які можна виміряти. Для навчання hardskills необхідно засвоїти знання та інструкції, якість навчання можна перевірити за допомогою іспиту. Приклади hardskills: виконання нормативів, водіння техніки, знання іноземної мови, використання комп'ютерних програм і т.і.

Softskills - (англ. "м'які" навички) універсальні компетенції, які набагато важче виміряти кількісними показниками. Іноді їх називають особистими якостями, тому що вони залежать від характеру людини і здобуваються з особистим досвідом. Приклади softskills: соціальні, інтелектуальні та вольові компетенції, як комунікабельність, вміння працювати в команді, креативність, пунктуальність, врівноваженість.

Насправді зазначені терміни беруть початок з 1959 року в ЗС США, де почали розробляти науково обґрунтований підхід до підготовки військовослужбовців. У ході розробки дослідники виявили важливість для військовослужбовців не тільки професійних навичок (hardskills), а й універсальних компетенцій (softskills), які не піддаються планомірному навчанню. Розуміння відмінностей між soft і hardskills було висвітлено в доктрині "Системи проектування військової підготовки" 1968 року таким чином: hardskills є навичками роботи переважно з машинами, softskills – навичками роботи з людьми і паперами.

Наприклад, у новій моделі функціонування Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського перераховані основні цінності закладу: лідерство-служіння, сміливість, комунікація, різноманітність, відповідальність, професіоналізм, духовність, інноваційність, широта залучення, прагнення до досконалості, інтелектуальне лідерство.

Доцільно до цього переліку додати ще одну цінність: "Здатність вирішувати проблеми". Замовники та роботодавці високо цінують людей, які можуть швидко і ефективно вирішувати проблеми. Цей навик може включати в себе звернення до галузевих знань для негайного вирішення проблеми по мірі її виникнення або виділення часу на дослідження і консультації з колегами. До навиків рішення проблем також відносять: творчий підхід, вміння проводити дослідження, управління ризиками, робота в команді, управління конфліктами. Цей перелік майже відповідає повному комплексу компетентностей, що відповідають такому поняттю як softskills.

Як показує дослідження, зазначений перелік цінностей формують саме гуманітарні дисципліни.

Надзвичайно важливо дати офіцеру ті компетентності, які зможуть забезпечити ефективне функціонування спеціаліста протягом всієї служби, життя. Але потрібно також, окрім надання певної суми знань і навичок, навчити курсанта, слухача навчатися самостійно, самостійно отримувати інформацію, вміти адекватно використовувати її у повсякденній діяльності. Внаслідок чого потребують серйозних змін освітні плани і взагалі освітня діяльність [4].

Практика показує, що необґрунтоване скорочення гуманітарних дисциплін у закладі вищої освіти призводить до негативних наслідків: частина слухачів (курсантів) погано орієнтується в системі людських відносин та інтересів, незахищена від негативного інформаційно-психологічного впливу в умовах "гібридної війни", не підготовлена до сприйняття фундаментальних світоглядних орієнтацій та цінностей. Отже, потрібно радикально переломити таке ставлення до гуманітарних дисциплін і стверджувати їхній імідж як провідної галузь знань. Про це переконливо свідчить передовий досвід провідних держав світу [6].

Так, за означенням, прийнятим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміється процес і результат удосконалення здібностей і поведінки особистості, за якого вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання, що в першу чергу формують гуманітарні науки.

Наприклад, у США зазначається, що значна увага має приділятися викладанню суспільних наук, як основам розуміння проблем національної безпеки, підкреслюється, що "розуміння історії, політики, культури і традицій є важливим для громадянської позиції і критично значущим для усвідомлення того, хто є союзниками, а хто супротивниками Америки". На всесвітній гуманітарній конференції у Льєжі (Бельгія, 2017 р.) було зазначено відповідальність гуманітарних наук у просуванні ідеалів свободи, розумінні довгострокових процесів, формуванні критичного мислення, їх історичне завдання в боротьбі з ксенофобією, нетерпимістю та фундаменталізмом [7].

Відомий американський журналіст Джордж Андерс коли у 2012-2016 роках працював оглядачем Forbes з питань з технологій, зазначає, що "Кремнієва долина була одержима ідеєю, що іншої освіти, крім технічної, просто не існує". Але коли він поспілкувався з HR-менеджерами найбільших технологічних компаній, він з'ясував дещо інше. "Uber наймав психологів для вирішення проблем із невдоволеними клієнтами і водіями. OpenTable шукав випускників англійської філології для пояснення рестораторам технічних питань" – каже Андерс. "Всюди були потрібні фахівці, які вміють спілкуватися і знаходити спільну мову з людьми, розуміти, що потрібно клієнтам, і критично мислити". За даними LinkedIn, у 2019 році найбільш затребуваними "м'якими навичками" були креативність, вміння переконувати та співпрацювати, а одним з п'яти найголовніших професійних умінь – керування людьми. Два топ-менеджери технологічного гіганта Microsoft нещодавно зазначили: "Комп'ютери все більше поводяться як люди, а тому знання в соціальних і гуманітарних науках стають дедалі важливішими" [8].

Володіння основами філософії та логіки традиційно визнається обов'язковим для офіцерів-розвідників: "Згідно з представниками п'яти офісів Агентства оборонної розвідки, аналітики мають або розвивають певні навички, які допомагають їм виконувати їхню роботу, одночасно з цим вони мають розвивати розуміння того, як конкретні аналітичні пастки можуть вплинути на їхню роботу. Аналітики потребують навчання мисленню, вільному від дисциплінарних обмежень. Як правило, вони не навчаються цьому в школах. Серед інших рекомендацій їм було запропоновано проходити коригуючий курс філософії

для того, щоб навчитися мислити вільно, незважаючи на кордони спеціальних дисциплін" [9].

Бригадний генерал Вашингтон Плетт, один із засновників стратегічної розвідки США, зазначав, що "ми бачимо, як багато методів, що використовуються в математиці, логіці, суспільних науках та історії можуть бути застосовані в розвідницькій діяльності"; "Кожен, хто приходить у розвідку, приносить з собою знання з філософії, логіки, математики чи суспільних, або природничих наук. Було б значно краще, якби офіцери стратегічної розвідки були компетентні у всіх цих дисциплінах" [10].

Переваги обізнаності офіцерів у царині гуманітарних дисциплін неодноразово засвідчувалися як істориками воєнної освіти, так і самими офіцерами.

Орієнтуючись на кращі західні освітні моделі, слід не забувати про особливості становича України. Гуманітарна освіта не існує окремо від політичної та суспільно-історичної реальності. Специфіка української ситуації в умовах гібридної війни не дозволяє механічно переносити на її систему освіти всі принципи західного навчального процесу, а вимагає посилення громадянської та патріотичної складової. Роль гуманітарної складової у закладі вищої освіти полягає в тому, що вона покликана не лише забезпечувати передачу наукових знань і вмінь слухачам, а й формувати їх ціннісні орієнтири, підвищувати рівень політичної культури. Тому гуманітарне знання є важливою складовою системи вищої освіти, що дозволяє сформувати не вузько підготовленого професіонала, а особистість, громадянина та патріота з національною ідентичністю.

Під національною ідентичністю ми розуміємо відчуття нації єдиним цілим в площині традицій, культури, мови і політики. Національна ідентичність людини є її ідентичність і почуття приналежності до однієї держави або однієї нації, незалежно від свого юридичного статусу громадянства. Зміни традиційних орієнтирів (зокрема, розмиття меж нації за рахунок сторонніх елементів чи неприйнятних цінностей) призводять, як правило, до розколу нації та громадянської війни.

У сучасних умовах вища школа України інтегрується у світовий і європейський освітній простір. Прагнення функціонерів від освіти привести нашу освіту у відповідність зі світовими і європейськими стандартами не повинне ліквідувати безсумнівні переваги нашої освіти й, насамперед, її фундаментальний характер.

Зважаючи на розвиток останніх подій в країні, коли російській пропаганді вдалося нав'язати частині населення сепаратистські погляди, антиукраїнські історичні стереотипи, подаючи препаровані факти минулого, бачимо наскільки важливе місце займають історична та філологічна освіта, мовна політика та політика історичної пам'яті.

Так, курс історії, який викладається в освітніх закладах окупованих територій Донбасу, формує певний тип самоідентифікації школярів, студентів, стверджує особливості Донбасу, його окремішність від України, що є ідеологічним обґрунтуванням "державотворення". Школярам прищеплюють, що вони жителі "Новоросії" і частина російського народу, "русского мира". Акцент в основному робиться на історії Донбасу як російського та радянського, на протидії українському. Стверджується, що за всі роки незалежності українська влада проводила у Донецькому регіоні насильницьку українізацію,

намагалася знищити російську самосвідомість, мову, культуру, але це не вдалося. Окрім власної "історичної продукції" в освіті Донбасу використовуються передані Росією, відредаговані Кремлем підручники історії, які замовчують дійсні історичні факти, наприклад масштаби сталінських репресій і Голодомор.

Провідне значення в оновленні вищої військової освіти належить стандартизації, адже саме у стандартах закладається модель військового фахівця [11]. Але, на жаль, наразі існують певні недоліки в розроблених стандартах військових спеціальностей. Основними з них є спрямованість підготовки військового фахівця, як члена команди, а не як офіцера-лідера, що повинен ухвалювати одноосібне рішення в умовах невизначеності, нести персональну відповідальність за виконання наказу, збереження життя і здоров'я підлеглих [11].

Розглядаючи сучасного офіцера з позицій всебічного розвитку його особистості, можна стверджувати, що саме гуманітарна освіта виконує ключову роль у вирішенні цього завдання. Сучасні модульні освітні технології, реалізовані у вищій військовій школі, орієнтовані на нову систему знань і дозволяють здійснювати їхнє поповнення й відновлення в умовах безперервної освіти в процесі всієї служби офіцера. При цьому у закладі вищої освіти робиться упор на освоєння форм і методів отримання знань, на оволодіння ними, методологією пізнавальної діяльності, що має яскраво виражену професійну спрямованість. Слід урахувати, що в умовах нових інформаційних технологій знання застарівають із величезною швидкістю. Ці обставини припускають реалізацію ідеї безперервності освіти й пошук нових педагогічних технологій. Сьогодні цілком явно прослідковується тенденція відставання педагогіки від рівня й технічних можливостей належним чином організованого знання. У цих умовах, на наш погляд, для досягнення необхідного рівня кваліфікації й певної компетентності курсанта (слухача), офіцера необхідна постійна педагогічна підтримка викладача (старшого командира або начальника), що має в тому числі й бойовий досвід. У військах потрібен військовий професіонал, який би зміг досягати й підтримувати необхідний рівень кваліфікації й компетентності в процесі всієї своєї службової кар'єри через систему безперервної освіти. На наш погляд, негативні наслідки мають спроби додання освітою "підприємницького характеру", чим б це не обґрунтовувалося.

Необхідно визнати, що головна мета гуманітарної освіти курсанта та слухача у закладі вищої освіти полягає в активізації його пізнавальної діяльності за формою, змістом і сутністю [3].

Формуючи погляд на майбутнє вищої військової школи, ми не можемо не враховувати перспективи розвитку освіти в XXI столітті. Директор Управління аналізу й прогнозування ЮНЕСКО вважає, що в сучасних умовах одержання освіти повинно проходити протягом усього життя людини [7]. У нашому випадку офіцерові необхідно вдосконалювати свою освіту протягом усієї служби у Збройних Силах. Отримана освіта буде знаходити своє відображення в принципах навчання й виховання військовослужбовців.

Основою процесу оволодіння знаннями військовослужбовцем є застосування знань на практиці, тільки в результаті застосування отриманих знань військовослужбовець повністю опанує ними. Виходячи із цього, офіцерові необхідні педагогічні навички, щоб у

системі професійної (індивідуальної) підготовки підлеглих застосовувати знання на практиці, формувати в них прийоми комбінації розумових і практичних дій. Військовослужбовці на кожному занятті повинні переконуватися в тому, що теоретичні знання, які вони засвоюють – це основа їх практичної діяльності, а практична діяльність дає їм конкретний матеріал для свідомого засвоєння теоретичних знань і є обов'язковою умовою оволодіння ними.

Гуманістична стратегія в роботі з персоналом виражається в значущості особистості як офіцера, так і солдата. Шанобливе ставлення до особистості виробляється не в процесі повчань чи “розносів”, але у формуванні світоглядної системи, де людина є найвищою цінністю. Боротьба з “дідівщиною” ведеться не в судах, а в умах! Етичні проблеми, категорії і стандарти поведінки ще потребують теоретичного осмислення в рамках етики військовослужбовця. Глибока теоретична підготовленість і розвиток професійних навичок сприяє прагненню до особистісного зростання і зацікавленості в знанні, що формує військової армії XXI століття.

У процесі вивчення навчальних дисциплін гуманітарного циклу освоюються такі компетенції: інструментальні (формування навичок вирішення завдання, робота з поняттями, навички аналізу документів, розвиток професійного мовлення); міжособистісні компетенції (розвиток здатності формулювати свою позицію, здатності працювати в команді, навички спілкування в умовах надзвичайних ситуацій); системні компетенції (навчитися застосовувати навички володіння прийомами аргументації, навички дослідницької діяльності) [3].

Наразі необхідно замислитися про “безпеку” військової освіти в Україні оскільки, втративши “пріоритети” – гуманітарну складову освіти, ми зруйнуємо основи взаємодії армії і суспільства.

Сьогодні військова освіта має подолати суперечність між освітньою моделлю притаманною західним соціально й політично стабільним державам, і реаліями України, які визначаються значною відмінністю у соціокультурних цінностях та політикою Росії, яка їх використовує у гібридній війні.

Висновки з цього дослідження. Проведений аналіз дав можливість дослідити поняття “гуманітарна освіта” у військовій справі, провідним компонентом якого є концепт (“стрижень”) – “розвиток освіти в Україні в контексті європейських інтеграційних процесів”.

В умовах гібридної війни Російської Федерації проти України одним з головних завдань військової освітньої політики має стати формування у військовослужбовців Сил оборони національних суспільно-державних цінностей як ідейного підґрунтя української громадянської ідентичності. Це сприятиме цементуванню сталому розвитку та зміцненню обороноздатності держави. Важливим завданням є поглиблення інтеграції гуманітарного аспекту військової освіти у закладі вищої освіти. Сучасна концепція гуманітаризації військової освіти повинна спиратися на іноземний досвід навчання військових фахівців, які

мають широку теоретичну та гуманітарну підготовку, розвинуте почуття громадянської відповідальності та патріотизму.

Для цього необхідно удосконалити сучасні підходи до побудови системи вищої військової освіти, а саме:

- змінити підхід до розроблення професійних стандартів для вищої військової освіти. Основною моделлю військового фахівця повинна бути модель офіцера-лідера, патріота;

- базовим наповненням системи загальних, професійних та фахових компетентностей необхідно вважати гуманітарний напрям;

- визначати компетентності, які зможуть забезпечити ефективне функціонування спеціаліста протягом всієї служби, життя за підходами “hardskills” і “softskills”;

- запровадити в освітній процес сучасні технології навчання (кейс-технології, кредитно-модульну систему організації навчального процесу та інші).

Перспективи подальших досліджень у цьому напрямку вважатимемо наступний моніторинг та вдосконалення освітніх програм, розвиток гуманістичної стратегії у військовій справі.

Людина була й залишається головною силою на війні. Світогляд, система цінностей, освіченість, моральність – усе це складові духовного потенціалу, воєнної могутності держави.

Список використаних джерел:

1. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України / затв. Перш заст МОУ. URL: http://www.mil.gov.ua/content/education/Osnovni_zasady_movnoy_pi_dgotovky_u_MOU.zip.
2. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; відп. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
3. Андрущенко В. П., Савельєв В. Л. Метаморфози освітнього планування (огляд концептуального дискурсу перед сьогодишнього дня) / В. Андрущенко, В. Савельєв // Вища освіта України. – 2010. – №3. – С. 5-14.
4. Ковальчук О.С. Формування освітньої політики країн Євросоюзу під впливом процесів глобалізації та європеїзації. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/1059.pdf>
5. А. Руджері. Технар чи гуманітарій – хто потрібен сучасному світу. BBC Capital. 20 травня 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/vert-cap-48286943>
6. Стасюк В.В. Гуманізація та гуманітаризація системи військової освіти: вимоги сьогодення. *Вісник Національного університету оборони України* 1 (32) /2013. Київ. НУОУ. С. 155-160.
7. Conference mondiale des humanités Liege, Belgique, du 6 au 12 août 2017 Document final Un nouvel agenda pour les humanités au XXIeme siecle URL:<http://www.cipsh.net/upload/userfiles/ISSCCIPSH%20Joint%20Symposium%20Statement%20of%20Outcomes.pdf>
8. Бред Стоун. “Вискочки”. Uber, Airbnb та битва за Кременієву долину./ Пер. з англ.. А. Дудченко “Наш формат”. Київ. 2018
9. Garin T.A. Appraising Best Practices in Defense Intelligence Analysis // Bringing Intelligence about. Practitioners Reflect on Best Practices / Russell G. Swenson, Ed. - P. 81 -82. URL: <https://archive.org/details/Bringing-Intelligence-About-Practitioners-Reflect-on-Best-Practices-2003>.
10. Piatt W. Strategic Intelligence Production. Basic Principles. New York: Frederick A. Praeger, Publishers, 1957. P. 7
11. В.І. Осюдло, А.О. Вітченко Розвиток системи вищої військової освіти України в контексті сучасних трансформаційних змін. *Наука і оборона* № 2/2019. НУОУ ім. І.Черняхівського. Київ. 2019. С. 44-50.

Надійшла до редколегії 27.11.2019

V. Aleschenko, Doctor of Psychological Sciences, Professor
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, Kyiv
ORCID ID 0000-0003-1560-7318

HUMANITIES EDUCATION AND MILITARY AFFAIRS IN MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

The article deals with the human education problems, its role and significance for the national identity formation in the context of modern scientific discourse. The basic principles of humanitarian education and its key aspects are covered. It is emphasized that the issues of formation of outlook, Ukrainian identity, civic position, military culture are among the most urgent problems of revival and development of the Ukrainian army.

It is determined that humanitarian knowledge is an important component of the higher education system and allows the formation of a person, a citizen and a patriot, not a narrowly trained professional. The role of the humanitarian component in higher education institutions is to call upon not only the transfer of scientific knowledge to the students, but also to form their value orientations and to increase the level of culture.

In this context, sound thinking requires calling for the humanitarian component of education as an important factor in social change. There is a discrepancy between the amount of humanitarian knowledge (disciplines) and the possibility of their assimilation within the allotted time; formation of various humanitarian pedagogical practices; continuing to reproduce traditional forms of teaching that have largely exhausted themselves; the humanitarian component of education is poorly responsive to the problems and demands of the present.

The terms "hardskills" and "softskills" are described as the core competencies that shape higher education institutions. It is determined that one of the important tasks of today is to train specialists of the new type who have key competences formed at a high level; capable of continuous updating and updating of knowledge; have a good command of foreign languages at a level sufficient for the implementation of quality professional foreign language communication. Modern modular educational technologies should be oriented to the new system of knowledge and will allow their updating and renewal in the conditions of continuous education throughout the officer's service.

It is emphasized that the development of a humanistic strategy in military affairs is of great importance in creating a unified space of historical memory and shaping national identity - increasing the teaching of humanitarian disciplines in higher education institutions of the defense forces aimed at training the new type of specialists who have the key competencies of an officer-leader, patriot.

It is noted that in military educational institutions of the armies of the leading countries of the world considerable attention is paid to the teaching of the social sciences as a problem of national security. The main ways to increase the effectiveness of the higher military education system of Ukraine in accordance with European requirements have been formed.

Keywords: education, military education, human education, competence, national identity.